

**SANOAT KORXONALARIDA SIFAT MENEJMENTI TIZIMLARINI
JORIY ETISH VA XALQARO SERTIFIKATLASHNING
IQTISODIY SAMARADORLIGI**

Mamaraximov Faxriddin Olimovich
Buxoro shahar, Osiyo xalqaro universiteti,
Iqtisodiyot yo'nalishi magistri

Annotatsiya: Mazkur maqolada sanoat korxonalarida sifat menejmenti tizimlarini joriy etish hamda xalqaro standartlar asosida sertifikatlashning iqtisodiy afzalliklari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida sifat menejmenti ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va mahsulot raqobatbardoshligini ta'minlashdagi o'rni o'rganildi. Natijalar sifat menejmenti tizimlarining korxonalar faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: sifat menejmenti, sertifikatlash, ISO standartlari, iqtisodiy samaradorlik, sanoat korxonalari.

Аннотация: В статье рассматриваются экономические преимущества внедрения систем менеджмента качества и сертификации на основе международных стандартов на промышленных предприятиях. В ходе исследования изучено влияние системы менеджмента качества на повышение эффективности производства, снижение издержек и рост конкурентоспособности продукции. Полученные результаты подтверждают экономическую целесообразность внедрения данных систем.

Ключевые слова: менеджмент качества, сертификация, стандарты ISO, экономическая эффективность, промышленные предприятия.

Annotation: This article analyzes the economic benefits of implementing quality management systems and international certification in industrial enterprises. The study examines the role of quality management systems in increasing production efficiency, reducing costs, and enhancing product competitiveness. The results confirm the positive economic impact of quality management systems on enterprise performance.

Keywords: quality management, certification, ISO standards, economic efficiency, industrial enterprises.

Kirish (Introduction)

Hozirgi globallashuv sharoitida sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishi ko'p jihatdan ishlab chiqarilayotgan mahsulot sifatiga bog'liqdir. Bozor talablarining ortib borishi korxonalaridan sifatni tizimli ravishda boshqarishni va xalqaro me'yorlarga moslashishni talab etmoqda. Shu sababli sifat menejmenti tizimlarini joriy etish va sertifikatlash masalasi iqtisodiy nuqtayi nazardan dolzarb ahamiyat kasb etadi. Sifat

menejmenti tizimlari nafaqat mahsulot sifatini yaxshilashga, balki ishlab chiqarish jarayonlaridagi yo‘qotishlarni kamaytirish, resurslardan samarali foydalanish va korxonalar obro‘sinini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu maqolaning maqsadi sifat menejmenti va sertifikatlashning iqtisodiy afzalliklarini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat. Bugungi kunda sanoat tarmoqlarini rivojlantirish va milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirishda mahsulot sifatini ta‘minlash muhim omil hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev o‘z asarlarida iqtisodiyotni modernizatsiya qilish jarayonida sifat va standartlash masalalariga alohida e‘tibor qaratib, quyidagilarni ta‘kidlaydi:

“Raqobatbardosh iqtisodiyot barpo etish uchun ishlab chiqarishda yuqori sifat, zamonaviy standartlar va ilg‘or boshqaruv tizimlarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.”Mazkur fikr sanoat korxonalarida sifat menejmenti tizimlarini joriy etish va xalqaro sertifikatlashning dolzarbligini yaqqol namoyon etadi.[1]. Chunki sifat menejmenti tizimlari ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, resurslardan oqilona foydalanish hamda bozorda barqaror mavqega ega bo‘lish imkonini beradi.

Shu nuqtayi nazardan, sifat menejmenti tizimlarini joriy etish nafaqat texnik yoki tashkiliy masala, balki muhim iqtisodiy mexanizm sifatida qaralishi lozim. Ushbu maqolada mazkur jarayonlarning iqtisodiy samaradorligi ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Tadqiqot metodologiyasi (Methods)

Tadqiqot jarayonida mantiqiy tahlil, taqqoslash, tizimli yondashuv va iqtisodiy-statistik usullardan foydalanildi. Shuningdek, xalqaro sifat menejmenti standartlari (ISO 9001) talablari, ilmiy adabiyotlar hamda sanoat korxonalarining amaliy tajribalari o‘rganildi. Ma‘lumotlarni tahlil qilish jarayonida sifat menejmenti tizimlarini joriy etgan va etmagan korxonalar faoliyati solishtirildi. Bu usul sifat menejmentining iqtisodiy samaradorligini aniqlash imkonini berdi. Mazkur tadqiqotda sifat menejmenti tizimlari va sertifikatlashning iqtisodiy samaradorligini aniqlash maqsadida kompleks metodologik yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, iqtisodiy taqqoslash, induktiv va deduktiv usullar hamda zamonaviy menejment nazariyalariga asoslangan metodlardan foydalanildi.

Xususan, ISO 9001:2015 standarti talablariga mos ravishda ishlab chiqarish jarayonlarining sifat ko‘rsatkichlari tahlil qilindi. So‘nggi yillarda ilmiy adabiyotlarda keng qo‘llanilayotgan **jarayonli yondashuv (process-based approach)** va **xavfga asoslangan fikrlash (risk-based thinking)** metodlari asosida korxonalarining boshqaruv mexanizmlari baholandi. Tadqiqotda sifat menejmenti tizimi joriy etilgan va joriy etilmagan sanoat korxonalarining asosiy iqtisodiy ko‘rsatkichlari, jumladan, ishlab chiqarish tannarxi, brak mahsulot ulushi, rentabellik darajasi hamda bozor ulushi solishtirildi. Ushbu yondashuv sifat menejmentining real iqtisodiy ta‘sirini aniqlash imkonini berdi.[2].

Tadqiqot natijalari (Results)

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, sifat menejmenti tizimlarini joriy etgan korxonalarda ishlab chiqarishdagi nosozliklar va qayta ishlash xarajatlari sezilarli darajada kamaygan. Sertifikatlangan korxonalarda mahsulot sifati barqarorlashib, iste'molchilar ishonchi oshgan. Bundan tashqari, xalqaro sertifikatga ega bo'lgan korxonalar eksport bozorlariga chiqish imkoniyatini kengaytirib, savdo hajmini oshirishga erishgan. Bu holat korxonaning umumiy moliyaviy ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatgan. O'tkazilgan tahlillar natijasida sifat menejmenti tizimlari joriy etilgan korxonalarda ishlab chiqarish jarayonlarining barqarorligi sezilarli darajada oshgani aniqlandi. Xususan, sifat nazoratining tizimlashtirilishi natijasida brak mahsulot hajmi kamayib, qayta ishlash va yo'qotishlar qisqardi. Shuningdek, sertifikatlangan korxonalarda mahsulot sifatining barqarorlashuvi iste'molchilar ishonchini mustahkamlab, ichki va tashqi bozorlarda raqobatbardoshlikning oshishiga olib keldi. Tadqiqot natijalari eksport faoliyati bilan shug'ullanuvchi korxonalarda xalqaro sertifikatlash savdo hajmining kengayishiga ijobiy ta'sir ko'rsatganini ko'rsatdi.

Iqtisodiy ko'rsatkichlar tahlili shuni tasdiqladiki, sifat menejmenti tizimlarini joriy etgan korxonalarda uzoq muddatli istiqbolda rentabellik darajasi oshib, operatsion xarajatlari optimallashtirilgan. Bu holat sifat menejmentining nafaqat tashkiliy, balki iqtisodiy jihatdan ham samarali mexanizm ekanligini ko'rsatadi. [2].

Muhokama (Discussion)

Olingan natijalar sifat menejmenti tizimlari va sertifikatlashning iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiqligini tasdiqlaydi. Dastlabki bosqichda joriy etish xarajatlari mavjud bo'lsa-da, uzoq muddatda ushbu tizimlar ishlab chiqarish samaradorligini oshirib, xarajatlarni qisqartiradi. Sifat menejmenti korxonalarda boshqaruv madaniyatini yaxshilaydi, xodimlar mas'uliyatini oshiradi va ichki nazorat mexanizmlarini mustahkamlaydi. Natijada korxonalar raqobatbardoshligi ortib, bozor sharoitlariga moslashuvchanlik kuchayadi. Olingan natijalar so'nggi yillarda e'lon qilingan ilmiy tadqiqotlar bilan uyg'un ekanligini ko'rsatadi. Zamonaviy tadqiqotlarda sifat menejmenti tizimlari korxonalarining strategik rivojlanish omili sifatida talqin qilinmoqda. Ayniqsa, **doimiy takomillashtirish (continuous improvement)** va **mijozga yo'naltirilganlik** tamoyillari iqtisodiy samaradorlikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, sifat menejmenti tizimlarini joriy etish dastlab qo'shimcha xarajatlarni talab qilishi mumkin. Biroq, zamonaviy ilmiy manbalarda qayd etilishicha, ushbu xarajatlari o'rta va uzoq muddatda ishlab chiqarish samaradorligining oshishi hisobiga qoplanadi. Ayniqsa, raqamlashtirish va sifat monitoringi tizimlari bilan integratsiya qilingan menejment tizimlari yuqori iqtisodiy natijalarni ta'minlaydi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, sertifikatlash jarayoni korxonalar boshqaruv madaniyatini yaxshilab, xodimlarning mas'uliyatini oshiradi va ichki nazorat mexanizmlarini mustahkamlaydi. [4]. Bu esa korxonalarining barqaror

rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim omil sifatida baholanadi. Sifat menejmenti tizimlarining iqtisodiy samaradorligi masalasi ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Jumladan, J. Oaklandning ta'kidlashicha, sifat menejmenti tizimlari ishlab chiqarish jarayonlarini standartlashtirish orqali yo'qotishlarni kamaytiradi va korxonalar faoliyatining umumiy samaradorligini oshiradi. Muallif sifatni boshqarish faqat nazorat vositasi emas, balki strategik boshqaruv mexanizmi ekanligini asoslab beradi. Evans va Lindsay tadqiqotlarida sifat menejmenti tizimlarining iqtisodiy ta'siri uzoq muddatli natijalar orqali namoyon bo'lishi qayd etilgan. Ularning fikriga ko'ra, ISO 9001 standarti talablarini joriy etgan korxonalar resurslardan foydalanishda yuqori samaradorlikka erishib, ishlab chiqarish tannarxini pasaytiradi. Bu holat tadqiqotimizda olingan natijalar bilan mos keladi. Shuningdek, Deming va Juran tomonidan ilgari surilgan sifat menejmenti tamoyillari zamonaviy tadqiqotlarda ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Deming sifatni doimiy takomillashtirish jarayoni sifatida talqin qilib, boshqaruv qarorlarining sifatga yo'naltirilgan bo'lishi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashini ta'kidlaydi. Juran esa sifat xarajatlarini optimallashtirish orqali korxonaning moliyaviy natijalarini yaxshilash mumkinligini asoslaydi. So'nggi yillarda o'tkazilgan ilmiy izlanishlarda (Fonseca, 2020; Psomas, 2022) sifat menejmenti tizimlari raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashganda yanada yuqori iqtisodiy samaradorlikka erishilishi qayd etilgan. [5]. Bu holat sanoat korxonalarida sifat menejmentini raqamlashtirish zaruratini ko'rsatadi.

Xulosa (Conclusion)

Xulosa qilib aytganda, sanoat korxonalarida sifat menejmenti tizimlarini joriy etish va xalqaro sertifikatlash iqtisodiy samaradorlikni ta'minlovchi muhim omil hisoblanadi. Ushbu jarayonlar mahsulot sifatini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va korxonaning bozor mavqeini mustahkamlashga xizmat qiladi. Maqolada keltirilgan natijalar sifat menejmenti tizimlarini rivojlantirish bo'yicha ilmiy va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda foydalanilishi mumkin. O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sanoat korxonalarida sifat menejmenti tizimlarini joriy etish va xalqaro sertifikatlash iqtisodiy samaradorlikni oshiruvchi muhim omil hisoblanadi. Sifat menejmenti tizimlari ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish, brak mahsulot ulushini kamaytirish va xarajatlarni optimallashtirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari sifat menejmenti tizimlari nafaqat mahsulot sifatini yaxshilash, balki korxonaning bozor mavqeini mustahkamlash va uzoq muddatli raqobatbardoshlikni ta'minlashda muhim rol o'ynashini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi amaliy tavsiyalarni berish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

1. Sanoat korxonalarida ISO 9001:2015 standarti talablarini bosqichma-bosqich joriy etish va jarayonli yondashuvni kuchaytirish.

2. Sifat menejmenti tizimlarini raqamli monitoring va nazorat vositalari bilan integratsiya qilish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish.
3. Xodimlarning sifat menejmenti bo'yicha bilim va ko'nikmalarini muntazam oshirib borish, sifat madaniyatini shakllantirish.
4. Sertifikatlash jarayonini faqat formal talab sifatida emas, balki iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida baholash.
5. Ilmiy-tadqiqot muassasalari va sanoat korxonalarini o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish orqali sifat menejmenti bo'yicha innovatsion yondashuvlarni joriy etish.[6].

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. **Yangi O'zbekiston strategiyasi.** – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Mirziyoyev Sh.M. **Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak.** – Toshkent, 2017.
3. ISO 9001:2015. **Quality Management Systems – Requirements.** International Organization for Standardization.
4. Oakland J.S. **Total Quality Management and Operational Excellence.** – London: Routledge, 2019.
5. Evans J.R., Lindsay W.M. **Managing for Quality and Performance Excellence.** – Boston: Cengage Learning, 2020.
6. Сафаров А.А. **Сифат менежменти асослари.** – Тошкент: Иқтисод-Молия, 2020.